

TOPIC: FIJIAN DOCTOR [SIDE ↑].

INFORMANT: MERELITA TABAKA

PLACE OF ORIGIN: NAKAVU VEIVATULOA

NAMOSI

PLACE OF INTERVIEW: NASINU

DATE: SITERI DAWAI
M

Keirau na vakarau veitalanoa ogo kei Merelita Tabaka, mai na koro o Nakavu e na tikina o Veivatuloa, e na yasana o Namosi. Kau na vakatarogi koya tiko kina, e na nona dau soli wai, se na nona dau veibobo. I Merelita, e a tekivu mada vakacava na nomu dau soli wai, se na nomu dau veibobo, me vaka na i tavi o sa qarava tiko ogo?

Vinaka, na noqu dau soli wai, kei na noqu dau veibobo, e tekivu sara ga mai vua na buqu. E tekivu mai e na buqu, e vakayagataka o koya va na tinaqu. E sa dua na gauna balavu, e sa vakawati kina na tamaqu vata kei na tinaqu, e sa oti na nodrau vakaluvani. E sa qai tiko na buqu, e sa qai vaka raici rau tiko kina oya, e na gauna e liu, na gauna ni bula dredre. E sa rau tiko me oti e tini na yabaki, e qai taroga o koya, se na cava na vuna e sega ni rawa ni tiko kina vei tinaqu na gone. E sa qai kaya o tinaqu, e sega ni kila, e sa vakatau ga vua na tarada na ka e solia. E sa qai tukuna o

koya, sa vinaka, au sa na solia mada e dua na wai mo drau gunuva. E sa qai solia o koya e dua na mena wai, ia na gauna e solia kina na mena wai, ni otiga na kena bogiva, e bogi va ga vakadua,

-- Na wai cava beka e solia vei tinamu o nomu bubu oqori, me rawa ni bukete kina?

Oqo na wai ni veikau, baleta ni o keimami, e vanua veikau, na yacana vei keimami, na waqoqo, na wa e dau sala tu. Na wa kalou, na wavuka, na wakurukuru. Na kau ^{kece} kece oqo, e waki vata tiko, e kena kau ^{kari} kece tiko na dawa. E sa qai waki vata kece, me sa qai soli vua na tinaqu, me rawa kina ni vakaluveni. E sa qai mai soli ki vua, e sa qai bukete na tinaqu. E sa qai mai vakaluveni yani na tinaqu, me keitou lewe tinikarua taucoko, e na gunu wai oqo. Ni a sega tu ni vakaluveni e na dua na gauna balavu. Ni oti e tini na yabaki, e sa qai yaco kina me gunu wai, me vakaluveni rawa kina.

-- E vakacava na nomu soli wai o iko. E solia ga mai na tinamu, se e vakaraitaka ga o koya vei iko na wai o koya o dodonu me solia vei ira na tauvimate?

Vinaka, e vaka dina kina. O koya, e na gauna e sa mai oti kina, e sa mai yaco me vakaluveni, e sa mai taura o koya na wai oya, e a sa solia na buqu, Ia, e na gauna e sa mai vakayagataka o koya na wai, e sa yaco o koya me dau veitara. Me dau tara tauvimate, e sa qai dau vakatalai keitou, me keitou dau lai kau wai mai. E sa qai neitou cakacaka na kau wai mai, o koya gona e sa mai vakavuna na n oqu sa mai kila

o au, au rawa ni veitara, au rawa tale ga ni soli wai vei ira na tauvimate.

-- Merelita, me vaka na nomu tiko i Suva, e vaka e dredre kina na nomu kau wai mai, se na kau vakaviti. Ia, e tu e so na vanua, e dodonu mo kau wai mai kina, ko me soli tiko vei ira na tauvimate?

Me vaka ni vanua drauisiga na vanua keitcu tiko kina ogo, au dau gole sara tiko i Iami. E dua na vanua oya, mai Wailekutu, e dau lai kau sara tiko mai kea na mequ wai. Kevaka e vinakati na wai kari, se na wai draunikau, Oya au sa na gole sara i Wailekutu, me lai kau mai kina, me mai vakayagataki vei ira na tauvimate.

-- Me vaka ni levu sara tu na mate e ra dau veitauvi tu e na gauna e dai, e vakacava. E tu e levu na wai me rawa ni na vakamamadataka na vei leqa ogo. Me vaka na i tavi e sa qaravi tiko. E rawa ni o vakamacalataka e so na mate o sa kila tu me rawa ni lako vata kei na so na wai o kila me rawa ni ra vakabulai kina o ira na tauvimate ogo?

Vinaka, me vaka mada e so na cere ni kere. E dau coqa kina na keteda, ni so na gauna e da cegu, e sega ni dau lutu vakavinaka na noda i cegu. E sa dau vaka e gole tiko ga mai, me vaka e da ceguleka. Oya gona ni dau cere na keteda, e sa dau vaka dredre na noda lako yani i veikau levu. E tu ga o koya e yacana tu na covatu, na colevu, o koya e dau dabedabe e na noda veiyasa ni vale. E sa rawa ni cavu mai oya, e mai sava vakavinaka, tuki, vosoi, me gunu kina

na tauvimate. Me sa daroi ga na ketena na tauvimate,
ka solia sara na mena wai. Na wai oya, e sa na rawa ni na
vakamalumalumutaka na ketena. Ka sa na lai lutu tale ga
kinana nona i cegu.

-- E vakacava na mosi ni ulu. E tu e so na kena wai, na
ramusu, na mate o kila o iko ni ona rawa ni o na vakabula?
Vinaka. Me vaka na mosi ni ulu, na mosi ni ulu e tiko na
kena i sui. E tiko na kau, oya sai koya na yaro.

-- Na yaro, e rawa ni o vakamacalataka mada, e tu beka i vei
na kau oya, e rawa ni o vakamacala mada kina?

Na yaro oqo, e tu vakawavolivoliti keda sara tu ga, e
na veivanua ga i tauni oqo, e tu ga kina na yaro. Na yaro
oqo, kevaka e da gole cake yani i vale ni bula, e kena
kau sara tale tiko ga na yaro. Oya ni kari ga mai na
tolona, sui ga kina na daligana, sui na qara ni ucuda. Ni
da na ceguva cake, oya e sa na oti kina na vutu ni uluda.

-- E vakacava na nomu dau vakagunuvi ira na ramusu. Na
draunikau cava o na vakayagataka me na mavu kina na mavoa
oya?

Na kamusu, e rawa ni kamusu ni tiko e loma. kevaka e dua
e kamusu tiko na sui, se e veidroyaki na lewe ni yago,
e sa dau vakayagataki kina e dua na mataqali drau ni kau,
me na vakacegui koya mada na mavoa tiko. Kevaka e sa na
levu na kena vuce, se na kena mosi, e sa na lai kau ga mai
na wai na rorogo. Na rorogo oya, e dua na mataqali co, e
dau bula voli e na noda yasa ni vale, E levu na yacana e

na veivanua. E so e yacana, na co bula, e so ko e yacana tiko oya, na rorogo. Oya e dau kau mai, e qai dau mai tuki, me biu sara ga e na vanua e mavoa tiko, me rawa ni na vakamalumutaka na mosi.

-- E rawabeka ni o tukuna mai e dua na kena i vakaraitaki Merelita, e na dua na tauvimate o sa qarava oti, o koya e sa bula tu e na gauna oqo?

Vinaka, e dua na i vakaraitaki ni tauvimate au sa vakabula oti, e na gauna oqo, e sa i koya e dua na cauravou ni Yasawa. Na cauravou ni yasawa oqo, e sa vakasukai mai vale ni bula, e sa ratou tukuna mai vale ni bula, me sa qaravi vakaviti, ia au sa mani mai qaravi koya, ka sa bula tu e na gauna oqo. Esa cakacaka tu e na gauna oqo, na cauravou.

-- Na mate cava beka e tauvi koya?

O koya e vakamacalataka tiko, ni o koya e tauvi koya ni tasogo na nona vakavale lailai. E sega ni rawa ni vaka vale lailai. Ia na ka e mai vakamacalataki ki vei au, ni tukuni ni ratou raica o ratou, e qai tukuni ni duka na nona wawa, me mai soli mada vua na wai vakaviti. Ia, e na gauna keirau sa veivosaki kina kei na nona turaga i tubutubu, au sa qai tukuna vua, sa vinaka, meu sa na tovolea mada. Au sa qai tovolea, au sa qai mai karia ki vua na waka ni yalu, na waka ni moli, e rau sa waki vata ruarua. Na moli karokaro, ka dodonu me kena wai, na moli kurukuru. Na moli kurukuru oqo, e dau tu sara e na loma ni vanua. Ia, au sa mani vakayagataka tiko ga o au e na gauna oqo na moli

karokaro. Au sa wakia vata ga na waka ni yaro, kei na waka ni moli karokaro, kau sa mani solia ki vua na gone oqo.

Au sa tara na ketena, tara na vanua e mavoa tiko vua, solia na kena wai. E na mataka lailai, e sa vakalesui yani ki vei au ni sa yaco ki vua na bula.

-- Au dau rogoca vakalevu ki vei ira na dau soli wai vakalevu vakaviti, ni dau tu e so na tabu, ko e dau lako vata kei na wai ko e soli. E rawa ni o vakamacalataka ki vei au, se na tabu cava mada o koya e lako vata tiko kei koya na wai e soli?

O au, kevaka au sa tara namate. Na mate ko au a vakagunuma vua na cauravou oya, e lega tiko vua na ketena. Au sa qai solia ki vua na kena wai, e tabu tiko kina vua na ka damudamu.

-- Na ka damudamu cava mada oya, e cava e cava e vu ni kena vakatabui na ka damudamu?

Baleta na ka e vakatabui tiko kina na ka damudamu oya, baleta na ka damudamu oya, o koya sara ga na mate e tiko oya vua.

O koya e lai vakavuna tiko mai na mate vei koya. Me vaka tiko, me tikomai loma, me vaka tiko me mata ni bo, se na mata ni drakusi, baleta gona ni ka damudamu. O koya gona, e sa mani vakatabui kina, ni ka vakaviti ga e baleti keda, ni tabu na ura, tabu na qari, tabu na kuka, oya na ka damudamu va oya, me tabu kina, me kua ni kania. Me sa lai yacova sara ni sa bogi va, e sa na qai rawa me vakatarai me kana.

-- E vakacava, e so na mate, e vakatabui kina na masima. Na cava mada na kena i balebale oya?

Na mate e vakatabui kina na masima, e tiko tale ga e na mate ni kete oya. E tiko na mosi ni kete, kevaka e tarai na ketemu, ni cariba tiko e dua na yasa ni ketemu ogo, oya e sa na kila sara o koya, ni sa na tabu sara na masima. Baleta na masima, e vaka e vakaukauwa taka na vanua e mavoa tiko, o koya e tauvimate tiko. E na vakatabui tale mada na masima, me raici mada ni sa oti e siga va, e sa na kilai ni sa na veisau na nona bula, e sa na qai tukuni tale ki vua, me sa tara tale.

-- O koya na nomu dau tarai ira na tauvimate, o na kila vakacava ni ra sa bula?

Vinaka, niu sa tara na vanua e kau mai vei au, ka ra vakamacala taka ni leqa tiko, au sa mai tara e na i matai ni gauna, au kila ni tu kina na mate. Ia, niu sa tara ni kua, ni mataka, ni bogi rua, e sa lai yacova na i ka va ni siga, se me lai yacova sara na i ka lima ni siga, na vanua au sa tara tiko oya, e sa na galala. E sa na vakila na ligaqu, na ligaqu ga e na vakila, ni sa seavu na mate e tiko vei koya. Ia, kevaka me na taroga sara ga na i taukei ni tauvimate, na vanua oya e sa vakacegu toka. Oya, au sa na kila kina, ni sa vakacegu.

-- Merelita, e vakacava o ira na dau vagunu, e dau vakacava na nodra dau qaravi ira ~~na~~ va ogo, na nodra dau soli wai beka? O ira na dau vagunu, o ira ogo, e da na dau vakatokai ira, o ira na dau vakatevoro.

-- E ra qaravi ira tiko beka na cava oya?

O ira na dau vagunu, e ra dau qaravi ira na ~~haha~~ nodra vu,

se e ra lai kerea tani tale mai e dua na tevoroc tani me ra lai qarava, me rawa kina ni mai veivakabulai. E rawa ni mai tukuna ki vei ira na ka e ra gadreva.

-- O koya beka na nodra vu oya, e solia vei ira na wai, me vakayagataki vei ira na tauvimate?

Ni ra sa kerea o ira va na nodra vu, ia na vu e sa na vaka raitaka ki vei ira na ka e dodonu me ra vakayacora. Ia, kevaka e ka ga ni kawa, me vaka ga au sa vakamacalataka oti, ia e sa na dewa tiko ga mai. Me kakua ni vakayagataki kina na yaqona. Baleta o ira oqori, e ra cakava na nodra cakacaka e na yaqona.

-- Taura mada, me vaka ga ni toso sara tiko na nodaru veitalanoa, e sa bau vakadewataka toka vei luvemu, se vei makubumu, na ka oqo?

Vinaka, me vaka niu sa qase, au sa dau talai iratou tale tiko ga na makubuqu, me vaka tale ga vei rau na luvequ. Ia, e na gauna oqo, me vaka niu sa dau leqa, au sa dau tukuna vua na luvequ qase, me dau soli wai, se me dau tara na tauvi mate e dau lako mai. Ia, e sa dau cakava tiko na luvequ oya, kau sa kila tiko, ni sa na sosomitaki au na luvequ oya, meu sa na solia vua.

-- Vinaka, o ni a rogoca tiko oya, na i tavi nei Merelita Tabaki, e na nona vakamacalataka tiko kina, na tavi e qarava tiko me vaka na nona dau soli wai vakaviti, kei na nodra dau boboki ira tale ga na tauvimate.